

Działalność biskupa Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego Józefa Padewskiego w świetle dokumentów zgrupowanych w zasobie Archiwum IPN w latach 1946–1951

Wstęp

Sytuacja Kościołów mniejszościowych w Polsce powojennej zmieniała się wraz z ewoluującą polityką wyznaniową państwa¹. Można wysunąć przypuszczenie, że działania prowadzone w latach 1948–1951 wobec wyznań mniejszościowych miały na celu wypracowanie metod postępowania w późniejszym okresie z dużo silniejszym Kościołem rzymskokatolickim. Mimo faktu, że na skutek przesunięcia granicy po 1945 r. kraj stał się praktycznie państwem jednolitym, pozostałe wyznania funkcjonujące na terenie kraju posiadały w niektórych miejscach bardzo silne ośrodki. Były to m.in. Kościół ewangelicko-augsburski (przede wszystkim na szeroko rozumianym Śląsku, w Łodzi oraz na Warmii i Mazurach²), Kościół metodystyczny (na Warmii i Mazurach – Kościół ten popadł na tych terenach w konflikt z Kościołem ewangelicko-augsburskim³; na Ziemiach Zachodnich i Północnych⁴) czy Kościół prawosławny (głównie na Białostocczyźnie⁵). Jednym z rosnących w siłę młodych Kościołów

¹ Najszerzej problematykę polityki wyznaniowej w Polsce w okresie powojennym opisał R. Michalak (*Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945–1989*, Zielona Góra 2014). Najogólniej można ująć te działania opierając się na badaniach Kazimierza Urbana: lata 1944/1945–1947/1948 – względna koegzystencja i tolerancja państwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych, stabilizacja sytuacji wyznaniowej; okres od 1948 do 1956/1957 r. – narastający konflikt państwa zarówno z Kościołami mniejszościowymi, jak i Kościołem rzymskokatolickim; okres po 1956 – względna stabilizacja. Warto dodać także, że w dzisiejszej historiografii okres po 1956 r. w polityce władz wobec Kościołów i związków wyznaniowych dzieli się w sposób pokrywający ze zmieniającymi się I sekretarzami (lata 1956–1970, 1970–1980, 1981–1989), co nie zawsze oddaje niuanse tej polityki, zwłaszcza w kontekście Kościołów mniejszościowych. Por. K. Urban, *Kościół prawosławny w Polsce*, Kraków 1996; R. Michalak, *Polityka wyznaniowa...*, s. 31–53.

² J. Kłaczek, *Kościół ewangelicko-augsburski w Polsce w latach 1945–1975*, Toruń 2010, s. 25–33.

³ Na temat tego konfliktu zob. *ibidem*, s. 345–378.

⁴ J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Polsce*, Warszawa 1999.

⁵ K. Urban, *Kościół prawosławny...*, s. 41.

był Polski Narodowy Kościół Katolicki, po 1951 r. przemianowany na Kościół polskokatolicki, za pomocą którego władze w latach późniejszych próbowały rozgrywać konflikt z Kościołem rzymskokatolickim. Na jego czele w latach 1931–1951 stał ks. bp Józef Padewski.

Artykuł ten ma na celu przede wszystkim przybliżenie sylwetki duchowego, jego działalności w okresie sprawowania przewodniej roli w Kościele, a także działań aparatu bezpieczeństwa państwa wobec bp. Józefa Padewskiego.

Autor podczas przygotowań posiłkował się głównie dokumentami zgromadzonymi w zasobie IPN. Są tam materiały ze śledztwa o nielegalny handel walutami i kontakt z obcym wywiadem, czyli dokumenty wytworzone przez aparat bezpieczeństwa państwa, materiały śledztwa w sprawie niedozwolonych metod śledczych wytworzone przez Prokuraturę Miasta Stołecznego Warszawy oraz materiały Głównej Komisji Badania Zbrodni na Narodzie Polskim – Instytut Pamięci Narodowej – przede wszystkim ze śledztwa w sprawie łamania praw człowieka i śmierci biskupa. Drugim istotnym źródłem dotyczącym tego problemu są opracowania⁶. Autor jest w trakcie docierania do dokumentów proveniencji kościelnej, korzystał więc z doświadczenia oraz materiałów zebranych przez Konrada Białeckiego, który jest prawdopodobnie jedynym badaczem spoza kręgów kościelnych, który miał możliwość wglądu w ww. materiały.

Polski Narodowy Kościół Katolicki (PNKK)

Polski Narodowy Kościół Katolicki w USA i Kanadzie powstał na przełomie XIX i XX w., kiedy wskutek buntu polskich imigrantów przeciwko nadmiernej władzy biskupów irlandzkich wyodrębniła się nowa grupa wyznaniowa⁷. Pierwszym ośrodkiem tego typu była parafia w Scranton na czele z ks. Fran-

⁶ K. Białeckie, *Kościół Narodowy w Polsce w latach 1944–1965*, Poznań 2003; *idem*, *Rozwój sieci parafialnej Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego na Pomorzu Zachodnim* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: 1945–1956, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, ks. G. Wejman, Szczecin 2016, s. 195–211; *idem*, „Sprawa księdza Maksymiliana Rode” jako przykład stosunku władz do „księży pozytywnych” [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Janowiak, J. Miłosz, K. Białeckie, Poznań 2004, s. 67–74; *idem*, *Podstawowe założenia polityki wyznaniowej władz PRL wobec mniejszościowych wspólnot religijnych* [w:] *Władze Polski Ludowej a mniejszościowe związki wyznaniowe*, red. T.J. Zieliński, Warszawa–Katowice 2010, s. 13–28; A. Chabasińska, *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945–1956*, „*Studia Lubuskie*” 2009, t. 5, s. 37–62; K. Urban, *Mniejszości religijne w Polsce w latach 1945–1991 (zarys statystyczny)*, Kraków 1994; W. Wysoczański, *Kościół polskokatolicki* [w:] *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie mówią o sobie*, red. H. Tranda, M. Patalon, Kraków 2009, s. 146–165.

⁷ K. Białeckie, *Kościół Narodowy...*, s. 11; A. Chabasińska, *Kościół polskokatolicki na Ziemi Lubuskiej po 1945 roku*, „*Studia Lubuskie*” 2007, t. 3, s. 115

ciszkiem Hodurem⁸. Mimo starań amerykańskiego episkopatu oraz interwencji parafian ze Scranton u samego papieża, rozłamu nie udało się zatrzymać. Schizmę próbował przerwać ks. Piotr Wawrzyniak, znany wielkopolski organizator i społecznik, który na polecenie kard. Mieczysława Ledóchowskiego i Kongregacji Krzewienia Wiary miał zahamować rozwój PNKK i skłonić jego członków do ponownego włączenia się w nurt życia Kościoła rzymskokatolickiego. Misja ta zakończyła się klęską⁹.

Ostatecznie F. Hodur przyjął sakrę biskupią w 1907 r. w ramach Unii Utrechckiej¹⁰, przypieczętowując niejako powstanie niezależnego odłamu, który skupił się na działaniach w USA, ale w dalszej perspektywie miał przeszczepiać idee starokatolicyzmu i parafii narodowych na teren Polski, znajdując się wówczas pod zaborami. Kościół ten zakładał przede wszystkim zniesienie celibatu i wprowadzenie języka polskiego do liturgii mszy. Miało to skłonić Polaków, nie tylko na emigracji, do włączenia się w nurt tego wyznania. Pierwsze placówki misyjne PNKK zaczęły powstawać w Polsce w 1922 r.¹¹, chociaż jednym z jego najwcześniejszych działaczy (poza samym Hodurem, będącym wielokrotnie w Polsce) był ks. Bronisław Krupski, prowadzący już w 1920 r. pracę charytatywną w Małopolsce¹². Do 1939 r. na ziemiach polskich funkcjonowało, według ustaleń K. Bialeckiego, 46 księży i 120 tysięcy wyznawców, skupionych przede wszystkim w podkrakowskich wsiach¹³. Blokowanie działalności duszpasterskiej przez Kościół rzymskokatolicki, konflikty wewnętrzne, nieuznawanie związku przez władze państwowe i ostatecznie II wojna światowa doprowadziły do znacznego spowolnienia działań PNKK. Podczas wojny interwencja bp. Erwina Kreuzera uratowała PNKK od całkowitej likwidacji. Związek został zalegalizowany w Generalnym Gubernatorstwie i funkcjonował pod nazwą Kościoła Starokatolickiego Unii Utrechckiej. Na czele tak zalegalizowanego Kościoła stanął bp Józef Padewski. To prawdopodobnie uratowało

⁸ W. Wysoczański, *Prawo wewnętrzne Kościołów i wyznań nierzymskokatolickich w PRL*, Warszawa 1971, s. 102.

⁹ *Idem*, *Polski nurt starokatolicyzmu*, http://www.polskokatolicki.pl/CZYTELNIA/Wysoczański_Wiktor/POLSKI_NURT_STAROKATOLICYZMU/Polskokatolicyzm.htm#2.1 [dostęp 10 IV 2017 r.].

¹⁰ Unia Utrechcka jest grupą kościołów skupiającą tzw. starokatolików – nurt, który powstał po Soborze Watykańskim I na skutek protestu części biskupów, głównie z krajów Beneluksu, przeciwko dogmatowi o nieomyślności papieża. Z Polski należą do niej Kościół polskokatolicki oraz Starokatolicki Kościół Mariawitów. PNKK w USA i Kanadzie ma nieznaną status po protestach w związku z ordynacją kobiet. Podobnie ma się sprawa z innym wyznaniem mariawickim, Kościołem katolickim mariawitów w Polsce, którego działalność zanika. Zob. U. Kury, *Kościół starokatolicki*, Warszawa 1996; W. Wysoczański, *Z badań nad polskim nurtem starokatolicyzmu*, „Rocznik Teologiczny” 2006, t. 58, z. 4, s. 638–639.

¹¹ W. Wysoczański, *Prawo wewnętrzne...*, s. 102.

¹² K. Bialecki, *Kościół Narodowy...*, s. 15.

¹³ *Ibidem*, s. 16–18.

niektórych jego kapłanów i wiernych od podzielenia losu, jaki spotkał np. abp. Marię Michała Kowalskiego – przywódcę Kościoła mariawitów¹⁴, chociaż straty wśród duchowieństwa narodowego również były liczne. Na skutek działań okupanta niemieckiego, według obliczeń W. Wysoczańskiego, na 51 duchownych aż 15 poniosło śmierć¹⁵.

PNKK odnalazł się w powojennej rzeczywistości – jego legalizacja nastąpiła na mocy reskryptu Ministra Administracji Publicznej z 1 lutego 1946 r.¹⁶ Od początku Kościół przejawiał pozytywne podejście do nowej władzy, widząc w niej ewentualnego obrońcę swoich interesów. Ta relacja nie dziwi, zwłaszcza jeśli pamięta się sytuację Kościoła narodowego z czasów międzywojennych¹⁷, jednak bywa wykorzystywana jako argument przedstawiający związki wyznaniowe w niekorzystnym świetle. Mimo że wiele Kościołów prezentowało postawę lojalistyczną, były wyjątki od tej reguły (najlepszym przykładem wydaje się tutaj dużo późniejsza postawa braci Trandów, zwłaszcza Bogdana¹⁸).

Jak stwierdza Ryszard Michalak, istnieje powszechny pogląd o faworyzowaniu Kościoła polskokatolickiego przez władze, jednak zdecydowanie nie dotyczy to okresu stalinowskiego¹⁹. „Narodowcy”, a przynajmniej do czasu zerwania z Centralą w Stanach Zjednoczonych, uważani byli przez komunistów za ekspozyturę amerykańskiego imperializmu, szpiegostwa oraz wywrotowej działalności. Nie pomagało też to, że przełożony tego związku wyznaniowego w Polsce, biskup Józef Padewski, posiadał obywatelstwo amerykańskie²⁰.

Fakt ten stał się jednym z pretekstów do jego aresztowania, którego konsekwencją była jego późniejsza śmierć w niewyjaśnionych okolicznościach w więzieniu na Rakowieckiej, co autor postara się przybliżyć²¹. Pomijając fakt,

¹⁴ S. Rybak, *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992, s. 117–118. Abp Kowalski, który stał na czele Kościoła katolickiego mariawitów, na skutek swojej działalności oraz antyniemieckich wystąpień został osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, skąd został wywieziony do Hartheim i tam zamordowany 18 V 1942 r.

¹⁵ W. Wysoczański, *Polski nurt starokatolicyzmu*, http://www.polskokatolicki.pl/CZYTELNIA/Wysoczanski_Wiktor/POLSKI_NURT_STAROKATOLICYZMU/Polskokatolicyzm.htm#2.1 [dostęp 10 IV 2017 r.].

¹⁶ J. Dziobek-Romański, *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944–1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004, s. 236.

¹⁷ K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 34–35.

¹⁸ „Przeciwdziałać i przecinać kontakty ks. Bogdana Trandy z elementami opozycyjnymi w PRL, ograniczać jego wpływ na środowisko kościelne i spowodować przeniesienie go na parafię poza Warszawę”. *Plan pracy Wydziału Departamentu IV MSW na lata 1978–[19]79* [w:] *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, red. M. Biełaszkó, A.K. Piekarska, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007, s. 281.

¹⁹ R. Michalak, „*Divide et impera*”: szkic o złożoności polityki wyznaniowej PRL wobec Kościołów mniejszościowych i jej następstwach, „*Pamięć i Sprawiedliwość*” 2005, nr 1(7), s. 56.

²⁰ K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 54.

²¹ *Idem, Lepsi katolicy...*, s. 33; R. Michalak, „*Divide et impera*”..., s. 57–58

że początkowo nie przeszkadzano zaudto w działalności PNKK, a zwłaszcza w jego kontaktach z Centralą w USA, do ostatecznego podporządkowania sobie „Narodowców” doszło w 1951 r., kiedy przekształcono go w niezależny, autokfaliczny Kościół polskokatolicki²².

Józef Padewski – czasy przedwojenne i okres okupacji

Józef Padewski przyszedł na świat jako Józef Podeszwa 19 marca 1894 r. w Antoniowie w powiecie iłżeckim w biednej, robotniczo-chłopskiej rodzinie Wojciecha i Marii z domu Bernaś²³. Zgodnie z życiorysami, które podawał podczas przesłuchań, do 1913 r. przebywał przy rodzicach, w 1905 r. ukończył szkołę podstawową w Bychawie, a po przeprowadzce do Nowej Wsi (prawdopodobnie gmina Stary Zamość) rodzice zapisali go do gimnazjum w Krasnymstawie, które ukończył w 1913 r. W tym samym roku postanowił wyemigrować do Stanów Zjednoczonych w celu zarobienia pieniędzy na dalszą edukację – jak podkreślał, zawsze chciał zostać duchownym, jednakże rodziców nie było stać na wykształcenie syna²⁴. W Detroit, do którego trafił po wyjeździe z kraju, zetknął się z nauką Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego. W 1914 r. zmienił nazwisko z Podeszwa na Padewski oraz przyjął obywatelstwo amerykańskie. Uważał, że nazwisko Podeszwa jest poniżające i niegodne osoby duchowej²⁵. Obywatelstwo przyjął przede wszystkim ze względu na fakt łatwiejszego dostępu do edukacji. Bez obywatelstwa amerykańskiego nie mógł także pełnić posługi kapłańskiej, o jakiej wszak marzył. W tym też czasie poznał biskupa PNKK Franciszka Hodura, a po ukończeniu dwóch klas gimnazjum w USA trafił do Seminarium tej wspólnoty w Scranton w Pensylwanii. 16 grudnia 1919 r. został wyświęcony przez bp. Hodura na kapłana. W tym okresie PNKK zjednywało sobie coraz większą rzeszę Polaków mieszkających w Stanach, którzy sprzeciwiali się polityce irlandzkich biskupów. Była to też instytucja mająca charakter polonijny, integrujący mocno wyizolowaną społeczność polską.

Młody duchowny był wysyłany na różne placówki w USA, ostatecznie w 1929 r. został wikariuszem parafii katedralnej w Scranton, centralnej siedzibie PNKK, gdzie był bliskim współpracownikiem założyciela Kościoła Narodo-

²² R. Michalak, „*Divide et impera*”..., s. 57–58.

²³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 2911/1, karta E-14-B z Kartoteki ogólnoinformacyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW); AIPN, 01283/1633, Charakterystyka ks. bp. Józefa Padewskiego, b.d., k. 14.

²⁴ AIPN, 2188/570, Akta podręczne w sprawie Józefa Padewskiego, Protokół przesłuchania bp. Józefa Padewskiego z 17 I 1951 r., k. 77–78.

²⁵ *Ibidem*.

wego²⁶. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, bp Hodur snuł wizję przesczepienia na teren kraju idei swojej wspólnoty. W tym celu założył placówkę misyjną, na której czele od 1928 r. stał ks. Władysław Faron²⁷, dawny duchowny rzymskokatolicki, który zetknął się z nauką PNKK na emigracji. Bp Faron miał jednak ciągle problemy z respektowaniem autorytetów oraz próbował uniezależnić Kościół od Centrali w USA. Ostatecznie w 1931 r. doszło do rozłamu i bp Faron utworzył niezależny Kościół starokatolicki²⁸. Wówczas do prowadzenia placówki misyjnej PNKK został skierowany ks. Padewski²⁹. Młody duchowny już w 1932 r. zorganizował w kraju seminarium oraz założył pismo „Posłannictwo”, mające reprezentować Kościół Narodowy, w miejsce poprzedniego pisma PNKK „Polska Odrodzona”, które stało się pismem wiernych zgromadzonych wokół bp. Farona³⁰. Na Synodzie w 1935 r. został wybrany na biskupa i jesienią tego roku wyjechał do USA, gdzie w 1936 r. w Scranton otrzymał sakrę z rąk bp. Franciszka Hodura. Po tym wydarzeniu wrócił do kraju i przebywał tu do wybuchu wojny.

Po 1939 r. Kościół narodowy, podobnie jak pozostałe związki wyznaniowe, miał zostać zlikwidowany. Ks. Padewski, obawiający się o podległą mu wspólnotę, wraz z niemieckojęzycznym duchownym ks. Ferdynandem Lachmajerem starał się o legalizację PNKK u władz okupacyjnych³¹. Ostatecznie w lipcu 1941 r., na skutek zarządzenia Hansa Franka, nad Kościołem zawisła wizja zupełnej likwidacji. Wówczas w obronie „Narodowców” z interwencją pospieszył

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Władysław Faron (1891–1965) – duchowny katolicki, w latach 1928–1931 biskup PNKK, po rozłamie – założyciel i zwierzchnik Kościoła starokatolickiego w RP (1931–1948). Początkowo ksiądz rzymskokatolicki diecezji tarnowskiej (święcenia przyjął w 1917 r.), na skutek konfliktu z przełożonymi w 1922 r. został suspendowany, a następnie usunięty z Kościoła rzymskokatolickiego. Zainteresował się nauką starokatolicką. Po uczestnictwie w I synodzie PNKK w 1928 r. w Warszawie został wikariuszem generalnym, rok później biskupem, święcenia otrzymał w 1930 r. z rąk bp. Franciszka Hodura. Szybko popadł w konflikt z wiernymi oraz duchowieństwem i został odsunięty od wszelkiej władzy w 1931 r. Jego miejsce zajął Józef Padewski. Wówczas Faron utworzył rozłamowy Kościół starokatolicki. Po 1945 r. planował połączyć go z Kościołami mariawickimi. Ostatecznie jednak w 1948 r. powrócił na łono Kościoła rzymskokatolickiego. Został duchownym w administraturze apostolskiej gorzowskiej. Zmarł jako duchowny rzymskokatolicki w 1965 r.

²⁸ K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 16.

²⁹ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[ycające] Józefa Padewskiego, Polski Narodowy Kościół Katolicki, b.d., k. 143.

³⁰ K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 160.

³¹ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[ycające] Józefa Padewskiego, Streszczenie sprawy 43/51, 10 IV 1951 r., k. 8. Por. K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 19. Chociaż w protokole przesłuchania bp. Padewski stwierdza, że nie starał się o legalizację Kościoła, a jedynie „o akta”, czyli możliwość prowadzenia dokumentacji, *de facto* musiało to zakończyć się legalizacją wspólnoty. Linia, którą obrał Padewski, miała mu umożliwić obronę przed zarzutami stawianymi przez MBP.

bp. Erwin Kreuzer³², który potwierdził, że PNKK należy do Unii Utrechckiej. Prowadzący rozmowy z Niemcami Lachmajer uzyskał ostatecznie zgodę na legalizację Kościoła narodowego pod nazwą Kościół Starokatolicki Unii Utrechckiej w Generalnej Guberni. Legalizacja „hodurowców”, współpraca z Lachmajerem oraz zarzuty stawiane ze strony bp. Farena podyktowane jego osobistą niechęcią do biskupa PNKK, będą jednym z głównych zarzutów stawianych bp. Padewskiemu w czasie śledztwa oraz rozpracowania przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP).

Mimo legalizacji Kościoła, bp Józef Padewski został aresztowany w 1942 r. i wywieziony do Górnej Bawarii³³, gdzie przebywał do lutego 1944 r., a następnie jako obywatel amerykański został przetransportowany do Stanów Zjednoczonych w ramach wymiany pomiędzy rządem USA a III Rzeszą³⁴.

Na czele PNKK po II wojnie światowej

Biskup Józef Padewski wrócił we wrześniu 1946 r. do kraju na polecenie bp. Franciszka Hodura (trzeba przyznać, że niechętnie), aby stanąć na czele odradzającego się po wojnie PNKK³⁵. Przede wszystkim miał doprowadzić do pełnej legalizacji wspólnoty oraz przygotować Synod, mający na celu wybranie nowego biskupa. Od momentu powrotu Padewskim interesował się Urząd Bezpieczeństwa. Jedną z pierwszych osób, które skierowały swoje oskarżenia w kierunku Padewskiego, był bp Faron, którego wspólnota znacznie ucierpiała podczas II wojny światowej i której odbudowanie było dla samego zainteresowanego bardzo trudne. Wydaje się także, że wciąż żywił dużą urazę do Padewskiego ze względu na jego amerykańskie powiązania oraz obwiniał go o rozłam wśród starokatolików. Podczas przesłuchania 1 kwietnia 1946 r. Faron zarzucał Padewskiemu współpracę z okupantem niemieckim oraz ratowanie się wszelkimi możliwymi sposobami, w przeciwieństwie do prawdziwie prześladowanych duchownych, którzy przebywali w obozach koncentracyjnych³⁶. Faron twierdził, że była to osobista niechęć skierowana w jego stronę oraz Kościoła starokatolickiego.

³² Biskup Kreuzer był piątym biskupem Starokatolickiego Kościoła Niemiec, działającego legalnie w III Rzeszy.

³³ AIPN, 2188/570, Akta podręczne w sprawie Józefa Padewskiego, Protokół przesłuchania bp. Józefa Padewskiego z 17 I 1951 r., k. 77–78.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Wrócił głównie na prośby wiernych z kraju; AIPN, 01283/1633, Materiały dot[ycające] Józefa Padewskiego, Życiorys Józefa Padewskiego z dnia 12 XII 1950 r., k. 178.

³⁶ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[ycające] Józefa Padewskiego, Przesłuchanie ks. bp. Władysława Farena, 1 IV 1946 r., k. 90.

W listopadzie 1947 roku biskup skierował list do swojego przełożonego w USA, z prośbą o odwołanie go z kraju. Hodur odpisał: „Proszę czuwać na posterunku aż przyjedzie przy końcu stycznia [1948 r.] Ksiądz Walichniewicz³⁷. Naradzicie się, przygotuje Ksiądz Biskup wszystko z Księdzem Walichniewiczem do Synodu, a po wyborze przez Synod Kierownika będzie Ksiądz Biskup zwolniony”³⁸.

Rok 1948 przynosi znaczą zmianę w realizowaniu polityki wyznaniowej. Staje się ona jednoznacznie wroga. Kościoły mniejszościowe są zmuszone do podporządkowania. Proces ten rozpoczyna odsunięcie od sterowania Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym metropolity Dionizego (6 kwietnia 1948 r.)³⁹, a jednym z głównych przejawów jest śledztwo prowadzone przeciwko bp. Padewskiemu, które było wynikiem zarówno zaplanowanych przez władzę działań, jak i projektu autokefalizacji Kościoła narodowego oraz podejrzliwości wobec Padewskiego, który – przypomnijmy – posiadał obywatelstwo amerykańskie.

Biskup Padewski był rozpracowywany przez Urząd Bezpieczeństwa⁴⁰ zarówno jako „figurant” sprawy obiektowej, prowadzonej przeciwko PNKK, jak i jako osoba będąca w „czynnym rozpracowaniu” w ramach sprawy krypt. „Narodowiec”⁴¹. W jego środowisku obracało się czternastu agentów, wśród których znaleźli się m.in. informator „Henryk” (agent zwerbowany w celi więziennej na Mokotowie, który relacjonował zachowanie bp. Padewskiego po powrocie z przesłuchań), oraz „Drzewiecki”. Ten ostatni, jak wynika z donosów zawartych w teczce bp. Padewskiego, to ks. Stanisław Piekarczyk, jeden z twórców pomysłu autokefalizacji Kościoła⁴², prawdopodobnie zwerbowany groźbą oskarżenia o współpracę z okupantem. Był on duchownym PNKK jeszcze przed wojną i możliwe, że miał osobisty uraz do bp. Padewskiego.

Jak twierdził funkcjonariusz prowadzący, bp. Padewski nie cieszył się zbyt dużym poważaniem wśród podległych mu duchownych⁴³, faktem jednak jest, że

³⁷ Prawdopodobnie literówka – chodziło o ks. Adama Walichniewicza.

³⁸ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, List ks. bp. Franciszka Hodura do ks. bp. Józefa Padewskiego, 6 XII 1947 r., k. 20. Por. K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 56.

³⁹ K. Urban, *Kościół prawosławny...*, s. 72–73.

⁴⁰ Materiał archiwalny zgromadzony w zasobie IPN jest wyjątkowo nieczytelny. Mikrofilm zawiera zarówno materiały dotyczące rozpracowania bp. Padewskiego, elementy jego prywatnej korespondencji, jak i całe materiały śledztwa wraz z korespondencją pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych a Ambasadą USA w sprawie aresztowania i śledztwa prowadzonego przeciwko Padewskiemu. Całość materiału znajduje się pod cytowaną już sygnaturą AIPN 01283/1633.

⁴¹ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Raport o wszczęciu wstępnego rozpracowania pod krypt. „Narodowiec” na biskupa PNKK Padewskiego Józefa, 18 III 1950 r., k. 122.

⁴² K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 56.

⁴³ *Ibidem*.

wokół duchownego działało wielu agentów MBP. Jednocześnie sami funkcjonariusze twierdzili, że „nie posiadali bezpośredniej agentury z dojrzeniem do Padewskiego”⁴⁴. Wynika to z faktu, że mimo sporej liczby agentów kręcących się wokół duchownego, nie udało się zwerbować ani jednej osoby z kręgu jego najbliższych współpracowników. Po analizie, funkcjonariusze MBP stwierdzali, iż „dotychczas posiadany materiał w sprawie Padewskiego nie wskazuje na jego działalność szpiegowską, to jednak ze względu na zajmowane przez niego stanowisko, posiadane obywatelstwo, pobyt w USA oraz kontakty w hotelu Pod Różą⁴⁵ i w Konsulacie USA w Poznaniu wskazują na to, że Polski Narodowy Kościół Katolicki stanowić może podatną bazę dla działalności amerykańskiego wywiadu i sam Padewski może być w tę działalność zaangażowany”⁴⁶. Biskup został objęty rozpracowaniem przez pracowników Wydziału V Sekcji III (rozpoznanie działalności w ramach PNKK) oraz Wydziału I Sekcji V (kontakty zewnętrzne biskupa, w szczególności ze Stanami Zjednoczonymi).

W ramach działań podjętych przez MBP w rozpracowaniu krypt. „Narodowiec” narodził się pomysł całkowitego odsunięcia od kierowania Kościołem bp. Padewskiego, kurczowo trzymającego się swoich korzeni w USA⁴⁷. Okazywało się również, że Kościół narodowy ma zdecydowanie lepszą sytuację materialną aniżeli inne wyznania, przede wszystkim dzięki subwencjom od wiernych ze Stanów Zjednoczonych.

Za niezależnieniem zaczęli opowiadać się kolejni duchowni, w tym także informator, będący kapłanem starokatolickim, kryjący się pod pseudonimem „Eagle”⁴⁸. Wspierał je także ks. Piekarczyk, ukrywający się pod pseudonimem „Drzewiecki”. W jego donosach odnajdziemy m.in. informacje na temat rzekomego przekazywania przez Padewskiego dużej sumy dolarów do rodziny w USA⁴⁹. W doniesieniu agenturalnym z 28 listopada 1950 r. (na dwa miesiące przed aresztowaniem bp. Padewskiego) „Drzewiecki” przekazał swojemu oficerowi prowadzącemu: „obecnie nie współpracuje z ks. Padewskim nikt z rozumniejszych duchownych oraz świeckich wyznawców [...], najpierwszym zadaniem księży i świeckich K[ościół] N[arodowego] jest w tej chwili zwołanie

⁴⁴ *Ibidem*, k. 123.

⁴⁵ Biskup Padewski mieszkał w tym hotelu podczas swojego pobytu w Krakowie. Na swoją siedzibę wybrał to miasto głównie dlatego, że to właśnie w Małopolsce znajdowała się większość parafii PNKK. Ułatwiała to kontrolę nad Kościołem, rozbijanym wewnątrz przez funkcjonariuszy MBP, oraz pozwalało na natychmiastową interwencję w przypadku konfliktów.

⁴⁶ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Raport o wszczęciu wstępnego rozpracowania pod krypt. „Narodowiec” na biskupa PNKK Padewskiego Józefa, 18 III 1950 r., k. 122–124.

⁴⁷ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Doniesienie agencyjne agenta krypt. „Drzewiecki”, 31 VII 1950 r., k. 137.

⁴⁸ *Ibidem*, Mój stosunek do Kościoła Narodowego, b.d., k. 139–140.

⁴⁹ *Ibidem*, Doniesienie agencyjne agenta krypt. „Drzewiecki”, 15 XII 1950 r., k. 37.

ogólnego zjazdu duchownych i świeckich przedstawicieli K[ościół] N[arodowego] i pozbawienie biskupa i winnej wszystkiemu Rady Kościoła w dobranych przez biskupa zespołu duchownych wyżej opisanych – władzy administracyjnej Kościołem i jego mieniem ruchomym i nieruchomym”⁵⁰.

Warto zauważyć, że działania te wpisywały się w ogólne kierunki polityki wyznaniowej tego okresu. Inspirowany przez UB ks. Stanisław Piekarz działał w myśl zaplanowanych zmian, które miały być przeprowadzone przez pracowników MBP przy pomocy agentów w łonie PNKK. Niewątpliwie działania funkcjonariuszy MBP (przede wszystkim próby prezentowania nadmiernego bogactwa biskupa Padewskiego, jego rzekomej rozrzutności i nieliczenia się z trudną sytuacją podległych mu duchownych, zwłaszcza w kontekście powojennym, oraz podsycanie antagonizmów pomiędzy biskupem a duchownymi) doprowadziły do rosnącej krytyki bp. Padewskiego oraz ks. Narbuttowicza, jego najbliższego współpracownika. Lektura donosów różnych informatorów funkcjonujących w łonie PNKK skłania do wniosku, iż działania prowadzone przez funkcjonariuszy MBP miały na celu skompromitowanie biskupa i odsunięcie go od kierowniczej roli w PNKK oraz osądzenie, wraz z ks. Narbuttowiczem. Tenże sam ks. Piekarz informował duchownych na zebraniu ustalającym nową Radę Kościoła o aresztowaniu ks. Padewskiego⁵¹. Co ciekawe, biskup wybierał się na to zebranie, gdyż chciał mu zapobiec, podobnie jak w 1948 r., gdy ks. Stanisław Piekarz zwołał do Ostrowca Kieleckiego zjazd mający na celu odsunięcie Padewskiego z funkcji głowy Kościoła narodowego⁵². Wówczas część duchownych PNKK skierowała do bp. Hodura oraz Centrali Kościoła list protestacyjny przeciwko stagnacji i braku rozwoju Kościoła w kraju. Winą za to obarczano przede wszystkim bp. Padewskiego oraz ks. Narbuttowicza⁵³. Obu duchownym zarzucano też nadmierną pychę, niezadowolenie z pobytu w Polsce (mimo pracy biskupa nad rozwojem PNKK) oraz czerpanie nadmiernych przywilejów z zajmowanych stanowisk. Niemałym echem odbijały się także „bajońskie” rzekomo sumy przychodzące ze Stanów Zjednoczonych⁵⁴. Urząd Bezpieczeństwa nastroje te skutecznie podsycił.

Większość Kościołów mniejszościowych, jak wspomniano wcześniej, pozbawiano dotychczasowych przedstawicieli. Były to, zdaniem autora, działania przedwstępne przed próbą ostatecznego podporządkowania Kościoła rzymskokatolickiego, co planowano przynajmniej od 1947 r.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, Doniesienie agenta krypt. „Eagle”, 19 I 1951 r., k. 24.

⁵² *Ibidem*, Doniesienie agenturalne agenta krypt. „Słowacki”, 9 VI 1948 r., k. 102.

⁵³ K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 55.

⁵⁴ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[ycające] Józefa Padewskiego, Doniesienie agencji agenta krypt. „Pilot”, grudzień 1950 r., k. 212.

Ostatecznie pod koniec 1950 r. zapadła decyzja o aresztowaniu ks. bp. Józefa Padewskiego pod kilkoma zarzutami: współpracy z okupantem w latach 1939–1942, nielegalnego handlu walutami oraz szpiegostwa na rzecz Stanów Zjednoczonych. Wraz z nim aresztowano jego współpracownika ks. Narbutowicza. Decyzje zapadły na najwyższych szczeblach władz – podjęli je Julia Brystygierowa, dyrektor departamentu V MBP oraz gen. Roman Romkowski, wiceminister bezpieczeństwa publicznego⁵⁵. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w 1950 r. bp Padewski zapadł na zdrowiu i przeszedł przynajmniej jedną operację otrzewnej, która mocno nadwątlila jego siły⁵⁶.

Biskup Padewski domyślał się, jaki jest powód tego aresztowania. Zgodnie z doniesieniami agenta „Henryka”, który został umieszczony razem z nim w celi więzienia mokotowskiego, do zwierzchnika PNKK przyszli księża, którzy informowali go o fakcie rozpytywania przez MBP na jego temat zarówno wśród duchownych, jak i pracowników hotelu Pod Różą, w którym mieszkał⁵⁷. Już wtedy zaczął się zastanawiać czy nie zostanie wkrótce aresztowany, głównie w związku z dużym zainteresowaniem jego osobą, rosnącą opozycją w łonie Kościoła oraz amerykańskim obywatelstwem. Padewski został także poinformowany o donosie do władz napisanym przez ks. Stanisława Piekarza, wzywającym do natychmiastowego uzdrowienia fatalnej sytuacji w PNKK, spowodowanej przede wszystkim działalnością biskupa Padewskiego⁵⁸.

Z notatki z 18 stycznia 1951 r. dowiadujemy się: „W dniu 15 i 16 stycznia 1951 r. był w Urzędzie do spraw Wyznań ob. mjr [Jan] Onacik⁵⁹, który oświadczył, że według posiadanych informacji w najbliższym czasie mają nastąpić zmiany na kierowniczych stanowiskach w Kościele narodowym: zostanie usunięty bp. Padewski i kilku jego zwolenników”⁶⁰.

7 stycznia 1951 r. bp. Padewski już był aresztowany przez funkcjonariuszy MBP w Krakowie⁶¹ i przebywał w areszcie domowym⁶². 8 lutego został prze-

⁵⁵ *Ibidem*, k. 137.

⁵⁶ AIPN, 2188/750, Akta podręczne ds. Józefa Padewskiego, Protokół przesłuchania Stanisławy Pękali, 17 IX 1993 r., k. 21.

⁵⁷ *Ibidem*, Protokół przesłuchania Franciszka Łobodzińskiego z 3 IV 1951 r., k. 353–354.

⁵⁸ *Ibidem*, Doniesienie oficjalne S. Piekarza, 19 XII 1950 r., k. 32.

⁵⁹ Jan Onacik (ur. 2 IX 1922 r.) – wówczas szef Wydziału III Departamentu V MBP.

⁶⁰ *Notatka naczelnika Wydziału III Urzędu do spraw Wyznań z rozmowy z naczelnikiem Wydziału III Departamentu V MBP w sprawie planowanych przez MBP zmian personalnych w kierownictwie Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego [w:] Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 163.

⁶¹ AIPN, 2188/750, Postanowienie o wszczęciu śledztwa w sprawie przestępstw popełnionych w latach 1945–1956 przez funkcjonariuszy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, 2 IX 1993 r., k. 4.

⁶² AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Doniesienie agenta krypt. „Henryk”, 28 III 1951 r., k. 74.

wieziony do Warszawy. Jego przesłuchania prowadzili kolejno Eugeniusz Laskowski oraz Joel Szajnberg⁶³. Ten drugi specjalizował się w przesłuchiowaniu przedstawicieli Kościołów mniejszościowych – jego protokoły możemy znaleźć także wśród spraw świadków Jehowy czy Kościoła metodystycznego.

9 lutego 1951 r.⁶⁴ odbył się w Warszawie Krajowy Zjazd PNKK z ks. Józefem Dobrochowskim na czele, który ustanowił oderwanie się od Centrali w USA i stworzenie autokefalicznego Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego, deklarację lojalności i solidaryzowania się z polityką polskiego rządu oraz aktywny udział w akcji Komitetu Pokoju⁶⁵.

Przesłuchania Padewskiego nie dawały większych rezultatów. Nie przyznawał się do winy, nie chciał także obwiniać żadnego ze swoich współpracowników. Podporządkowani duchowni PNKK całkowicie się od niego odwrócili. Jak donosił agent „Henryk”, biskup był zdezorientowany, nie wiedział dlaczego zarzucano mu handel walutą, nie przypominał sobie większości sytuacji, które insynuowali funkcjonariusze MBP. Po przesłuchaniu 28 marca 1951 r. miał wrócić do celi z połamanymi okularami oraz z połamaną koroną w szczękę. Fakt ten zauważą bliscy biskupa podczas pochówku i dojdą do wniosku, że biskup był bity podczas śledztwa⁶⁶.

W obronie aresztowanego stanęła amerykańska ambasada oraz PNKK w USA – Padewski był wszak obywatelem Stanów Zjednoczonych. Ambasadę powiadomiono o jego aresztowaniu, w związku z czym podjęła działania mające na celu jego obronę. 6 marca do polskiego konsulatu w Nowym Jorku zgłosiła się grupa duchownych, przedstawicieli bp. Hodura. Delegacja, orientując się jak trudna jest sytuacja ks. Padewskiego, prosiła o załagodzenie jego sprawy. Jako argument miano podawać natychmiastowy wyjazd Padewskiego oraz pozytywne ustosunkowanie się Kościoła do rządu polskiego, czego wyrazem miało być publiczne jego poparcie przez dwóch duchownych z USA – ks. Walichiewicza oraz Józefa Zawistowskiego⁶⁷. W odpowiedzi Julia Brystygier napisała: „1. Władze polskie aresztowały ks. b[isku]pa Padewskiego za malwersacje finansowe – systematyczne okradanie kościoła i wiernych oraz zajmowanie [się] nielegalnymi transakcjami [sic!] walutowymi. 2. Ze względu na to, że 15 II 1951 roku ogólnopolski zjazd PNKK potępił działalność b[isku]pa Padew-

⁶³ Joel Szajnberg (ur. 31 XII 1917 r.) – wówczas pracownik Sekcji IV Wydziału III Departamentu V MBP.

⁶⁴ Początkowo zjazd miał się odbyć 17 stycznia. Został jednak przełożony ze względu na aresztowanie Padewskiego, Edwarda Narbutowicza i Stanisława Koca na polecenie Julii Brystygier. Por. K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 59.

⁶⁵ K. Urban, *Kościół prawosławny...*, s. 35, przyp. 30. Przebieg samego zjazdu zob. K. Białecki, *Kościół Narodowy...*, s. 59–66.

⁶⁶ AIPN, 507/525, k. 30–32.

⁶⁷ AIPN, 01283/1633, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Depesza ob. Albrychta z 7 III 1951 r., k. 528.

skiego oraz przyjął uchwałę o niezależności Kościoła od jakiegokolwiek władzy świeckiej czy duchownej zagranicą i ogłosił się Kościołem autokefalicznym, co ogłoszono w prasie krajowej, przyjazd ks. Walichiewicza oraz Zawistowskiego przestaje być realnym⁶⁸.

19 marca 1951 r. ambasada przesłała notę z prośbą o udzielenie wszelkich informacji na temat duchownego przebywającego w więzieniu MBP. Ambasador prosił o „udzielenie informacji dotyczących daty, miejsca i okoliczności zaareztowania Biskupa Padewskiego, nazwy i adresu więzienia w którym jest on przetrzymywany oraz daty, gdy będzie on mógł spodziewać się zwolnienia lub postawienia przed polskim sądem dla rozprawy. Ambasada pragnie również otrzymać kopię aktu oskarżenia przeciwko Biskupowi⁶⁹. Po tym, jak rząd polski nadal milczał w sprawie biskupa, Ambasada USA przesłała notę słowną, w której ponawiała prośbę z noty 398 oraz prosiła o możliwość spotkania się pracownika ambasady z duchownym. Zgłaszano także potrzebę uczestnictwa w ewentualnym procesie zarówno pracownika ambasady, jak i tłumacza⁷⁰. Po kilku spotkaniach pracowników MSZ i MBP z konsulem Ernestem V. Polutnikiem, skierowano do MSZ notę werbalną nr 431, w której potwierdzano odbiór noty z MSZ Polski i akceptowano odmowę widzenia się pracownika ambasady USA z bp. Padewskim, jednocześnie proszono po raz kolejny o możliwość widzenia z biskupem⁷¹. Kolejna, oficjalna nota w sprawie Padewskiego została skierowana do MSZ już po jego śmierci.

Akt oskarżenia został podpisany 5 maja, natomiast biskup Padewski zmarł w więzieniu mokotowskim 10 maja 1951 r. na skutek zapalenia otrzewnej⁷². Nagła śmierć od razu spowodowała liczne domysły. Przeprowadzono sekcję zwłok, zgodnie z którą zgon nastąpił na skutek powikłań pooperacyjnych, której poddany był duchowny pod koniec 1950 r. Niewątpliwie jednak skutki przesłuchań również dały się we znaki. Duchownych nowo powstałego Kościoła polskokatolickiego o śmierci Padewskiego powiadomili 19 maja 1951 r. pracownicy ambasady⁷³. Sprawa śmierci biskupa była głośna w mediach polonijnych na Zachodzie, pisały o niej gazety, komunikat na temat „zakatowania duchownego” pojawił się także w Głosie Ameryki⁷⁴. Sami pracownicy ambasady

⁶⁸ *Ibidem*, Informacja Julii Brystygierowej do MSZ, 12 III 1951 r., k. 525.

⁶⁹ *Ibidem*, Materiały dot[yczące] Józefa Padewskiego, Nota nr 398 Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, b.d., k. 524.

⁷⁰ *Ibidem*, Nota słowa nr 414 Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 28 III 1951 r., k. 532.

⁷¹ *Ibidem*, Nota werbalna nr 431 Ambasady Stanów Zjednoczonych Ameryki do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, 13 IV 1951 r., k. 539.

⁷² *Ibidem*, Karta zgonu bp. Józefa Padewskiego, 14 V 1951 r., k. 557.

⁷³ *Ibidem*, Pismo naczelnika Wydz. V WUBP w Krakowie do Naczelnika Wydz. III Dep. V MBP w Warszawie, 25 V 1951 r., k. 483.

⁷⁴ *Ibidem*, k. 59, 69.

dy zaczęli podejrzewać, że MBP miało coś do ukrycia, ponieważ nie zostali poinformowani o pogrzebie, mimo że zwracali się do pytań o siostrę czy ciało bp. Padewskiego może zostać skremowane i pochowane w USA⁷⁵. Ostatecznie sprawa przycichła, a podporządkowany Kościół polskokatolicki postanowił o problemie zapomnieć.

Epilog

Sprawą tajemniczej śmierci biskupa Padewskiego kilkakrotnie zajmowali się prawnicy wynajmowani zarówno przez rodzinę, jak i przez Kościół polskokatolicki, którzy mieli udowodnić, że za zgonem duchownego stoją przede wszystkim pracownicy MBP. Pierwsze śledztwo prowadzono w latach 1956–1958. Śmierć duchownego chciano przypisać „ekipie Różańskiego”⁷⁶. Mimo przesłuchań świadków, w tym osób obecnych na pogrzebie Padewskiego, nie udało się ustalić faktycznej winy pracowników MBP, chociaż pośrednio wskazują na nią przesłuchania informatora „Henryka”. Zeznania siostr duchownego, a także bp. Juliana Pękali i późniejszego bp. Tadeusza Ryszarda Majewskiego – następców zmarłego przywódcy PNKK – były ze sobą sprzeczne. Oficerowie, którzy prowadzili śledztwo i rozmawiali z Padewskim w mokotowskim więzieniu, nie zostali przesłuchani.

Śledztwo zostało wznowione przez Główną Komisję Badań Zbrodni na Narodzie Polskim – Instytut Pamięci Narodowej w 1993 r. Niestety, także w tym przypadku nie udało się ustalić czy ciało biskupa faktycznie nosiło na sobie ślady pobicia lub znęcania fizycznego. W protokołach z sekcji zwłok nie odnaleziono takich informacji. Również na podstawie ww. protokołów oraz w związku z faktem, że osoby będące na pogrzebie składały sprzeczne zeznania (zwłaszcza w sprawie rzekomo zmiażdżonych palców biskupa⁷⁷) nie udało się ustalić konkretnych wniosków. Ponownie przeprowadzone śledztwo w 2001 r. również nie dało jasnych odpowiedzi⁷⁸.

Śmierć biskupa Padewskiego jest wyjątkowo zagadkowa. Z jednej strony wszystkie dowody mówią, że mógł to być efekt powikłań pooperacyjnych, niewątpliwie jednak trzeba stwierdzić, że zarówno śledztwo, jak i warunki wię-

⁷⁵ *Ibidem*, Pismo Naczelnika Wydz. V Dep. I MBP do Naczelnika Wydz. III Dep. I MBP, 22 V 1951 r., k. 491.

⁷⁶ AIPN, 507/525, Akta prokuratora w sprawie z art. 225 paragraf 1 kk – śmierć ks. Józefa Padewskiego, Wniosek o przeprowadzenie dochodzeń celem ustalenia przyczyn i sprawców śmierci, b.d., k. 11.

⁷⁷ AIPN, 2188/750, Akta podręczne prokuratora w sprawie Józefa Padewskiego, Protokół przesłuchania Czesławy Gawińskiej, 15 IX 1993 r., k. 18–19.

⁷⁸ Postanowienie o umorzeniu śledztwa z 19 II 2001 r. przez prokuratora IPN Pawła Karolaka, http://www.polskokatolicki.pl/Ogloszenia/IPN_PadewskiJ_bp/IPN.htm [dostęp 10 IX 2018 r.].

zienne nie pomagały w rekonwalescencji. Zwłaszcza donosy agenta „Henryka” potwierdzają domysły o stosowaniu wobec biskupa przemocy oraz o jego wyczerpaniu.

Zarówno PNKK w Stanach Zjednoczonych, jak i Ambasada USA w Polsce, za wszelką cenę chciały wyciągnąć duchownego z więzienia oraz doprowadzić do jego wyjazdu za granicę. Plan komunistów był jednak inny – w związku z prowadzoną polityką chciano zmusić Padewskiego do przyznania się do wszystkich zarzucanych mu czynów.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

OPRACOWANIA

Białecki K., *Kościół Narodowy w Polsce w latach 1944–1965*, Poznań 2003.

Białecki K., *Podstawowe założenia polityki wyznaniowej władz PRL wobec mniejszościowych wspólnot religijnych* [w:] *Władze Polski Ludowej a mniejszościowe związki wyznaniowe*, red. T.J. Zieliński, Warszawa–Katowice 2010.

Białecki K., *Rozwój sieci parafialnej Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego na Pomorzu Zachodnim* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 1: 1945–1956, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, ks. G. Wejman, Szczecin 2016.

Białecki K., *„Sprawa księdza Maksymiliana Rode” jako przykład stosunku władz do „księży pozytywnych”* [w:] *Z dziejów Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu Zachodnim*, red. S. Janowiak, J. Miłoś, K. Białecki, Poznań 2004.

Borowiak J., *Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Polsce*, Warszawa 1999.

Chabasińska A., *Polityka władz wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce w latach 1945–1956*, „Studia Lubuskie” 2009, t. 5.

Chabasińska A., *Kościół polskokatolicki na Ziemi Lubuskiej po 1945 roku*, „Studia Lubuskie” 2007, nr 3.

Dziobek-Romański J., *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944–1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004.

Kłaczkow J., *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1945–1975*, Toruń 2010.

Kury U., *Kościół starokatolicki*, Warszawa 1996.

Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1945–1989, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.

Michalak R., *„Divide et impera”: szkic o złożoności polityki wyznaniowej PRL wobec Kościołów mniejszościowych i jej następstwach*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 1(7).

Michalak R., *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945–1989*, Zielona Góra 2014.

Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979, red. M. Biełaszko, A.K. Piekarska, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007.

Rybak S., *Mariawityzm. Studium historyczne*, Warszawa 1992.

Urban K., *Kościół prawosławny w Polsce 1945–1970*, Kraków 1996.

Urban K., *Mniejszości religijne w Polsce w latach 1945–1991 (zarys statystyczny)*, Kraków 1994.

Wysoczański W., *Kościół polskokatolicki* [w:] *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie mówią o sobie*, red. H. Tranda, M. Patalon, Kraków 2009.

Wysoczański W., *Prawo wewnętrzne Kościołów i wyznań nierzymskokatolickich w PRL*, Warszawa 1971

Wysoczański W., *Z badań nad polskim nurtem starokatolicyzmu*, „Rocznik Teologiczny” 2006, t. 58, z. 4.

LINKI INTERNETOWE

http://www.polskokatolicki.pl/Ogloszenia/IPN_PadewskiJ_bp/IPN.htm [dostęp: 10 IX 2018 r.].

Wysoczański W., *Polski nurt starokatolicyzmu*, http://www.polskokatolicki.pl/CZYTELNIA/Wy-soczański_Wiktor/ POLSKI_NURT_STAROKATOLICYZMU/Polskokatolicyzm.htm#2.1 [dostęp: 10 IV 2017 r.].

The state security apparatus and bishop Józef Padewski from the Polish National Catholic Church (1945–1951)

The article aims to show the activities of the bishop of the Polish National Catholic Church, Józef Padewski, as well as the issue of his surveillance and unexplained death. The author, using the materials from the Institute of National Remembrance and the findings of other researchers, primarily tries to present the circumstances of Padewski's arrest, its causes, and the intervention of the US Embassy. The character of this study is contributory; it is an introduction to broader research both regarding bishop Padewski, as well as the activities of Polish National Catholic Church and the Catholic Church in Poland after the Second World War.

Słowa kluczowe: Polski Narodowy Kościół Katolicki, bp Józef Padewski, walka z Kościołem, Unia Utrechcka, Kościół Starokatolicki Unii Utrechckiej

Keywords: Polish National Catholic Church, bishop Józef Padewski, war on Church, Union of Utrecht, Old Catholic Church of the Union of Utrecht

MATEUSZ SZŁAPKA – historyk, pracownik Oddziałowego Archiwum IPN w Poznaniu, doktorant w Instytucie Historii Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania badawcze skupiają się wokół polityki władz wobec Kościołów mniejszościowych i związków wyznaniowych, sytuacji Kościoła rzymskokatolickiego w PRL oraz kwestii związanych z historią i funkcjonowaniem ośrodków duszpasterstwa akademickiego w Polsce po II wojnie światowej.